

v nových vydáních, zvláště když nakladatelství dávala ve svých plánech přednost edicím z jiných epoch a oblastí.

Potřebu a nezbytnost všestranného marxistického zkoumání literárního života pobělohorského se stálým zřetelem k vývoji předchozímu i následujícímu, tedy komplexního zkoumání všech složek pobělohorské kultury, jež by vedlo ke zjištění specifických rysů českého baroka, zdůraznila vědecká konference, kterou uspořádala katedra české literatury a literární vědy na filozofické fakultě UJEP v Brně ve dnech 17. až 19. května 1967. Nešlo jen o záležitost literárněvědnou, neboť konference se aktivně zúčastnili také historikové, uměnovědci, hudební i divadelní vědci a folkloristé. Přednášky a výtah z diskuse byly uveřejněny ve sborníku *O barokní kultuře*.¹⁵ Po této konferenci následovala od 10. ledna do 10. března 1968 další akce důležitá pro poznání barokní kultury, určená už široké veřejnosti, totiž výstava barokních tisků.¹⁶ Ta byla zároveň vhodným vstupem do jubilejního roku našeho knihtisku, kdy jsme vzpomínali 500. výročí vytištění *Trojánské kroniky*. Výstava, instalovaná v Etnografickém ústavu Moravského muzea v Brně, byla provázena cyklem přednášek o problematice literárního baroka.¹⁷ Jedna z nich se týkala také Valentina Bernarda J e s t ř á b s k é h o.

BADÁNÍ O JESTŘÁBSKÉM

Při přípravě této přednášky (jež byla proslovena 26. ledna 1968 a vyšla nejdříve v informativním výtahu v denním tisku¹⁸ a poté v rozšířeném a tematicky diferencovaném znění ve dvou odborných časopisech¹⁹) jsem si uvědomoval, že dosavadní literatura

¹⁵ Redigoval M. Kopecký; sborník vyšel ve Spisech filozofické fakulty UJEP v Brně č. 141, Brno 1968.

¹⁶ Viz katalog *Barokní tisky*, Brno 1967. Sestavil, úvodní stať napsal a soupis knižních exponátů pořídil M. Kopecký, soupis barokních grafických listů sestavila H. Kusáková-Knozová.

¹⁷ Přednášky byly pak otištěny v Časopise Moravského muzea v Brně 1968/69, Vědy společenské II. — Svůj stručný přehled barokologického bádání záměrně ukončuji akcí, v jejímž rámci byl zhodnocen V. B. Jestřábský; v tomto přehledu mně tedy s ohledem na tematiku mé studie nešlo ani o úplnost, ani o sledování dalšího bádání. Zájemce najde poučení mj. v širě pojatém přehledu Z. Kalisty *Neue Literatur über das tschechische Barock*, Die Welt der Slawen, XVII/1972, s. 82–117.

¹⁸ V Lidové demokracii z 31. ledna 1968.

¹⁹ KOPECKÝ, M.: *Literární žánr Jestřábského Vidění*. Časopis Matice moravské, 1968, č. 1–2, s. 60–70; týž: *Komenského Labyrint a Jestřábského Vidění*. Časopis Moravského muzea v Brně, 1968–69, Vědy společenské II, s. 171–184.

o Jestřábském je poměrně chudá. Až do roku 1889 se omezuje na stručné zmínky, např. Josef Jungmann uvádí v autorském seznamu své *Historie literatury české* z r. 1849 u jména Jestřábského pouze *Katechismus domácí*, který zaznamenává také v V. oddílu, č. 759, s údajem „V Holomouci u Alžb. Rozenburk v 8. 1713“.²⁰ S odvoláním na Jungmanna uvádí *Katechismus domácí* ve své *Rukověti* Josef Jireček,²¹ který navíc s odvoláním na Volného²² jednak připojuje titul „Sedláckovo vidění“, jednak předtím formuluje větu „Mimo několik spisů latinských (*Tractatus de angelis*²³ aj.) psal, nákladem svým vydal a rozdaroval několik kněh českých (Volný II. 1, 237 a 297)“.²⁴

Zvláštní pozornosti si zasluhuje jedna zmínka vztahující se k hlavnímu spisu Jestřábského, jež sice zapadla v Opavském týdeníku 1876, avšak svým významem přesahuje dobový regionální charakter časopisu. V jeho 1. a 2. čísle uveřejnil Karel Jarkovský pod čarou (v tzv. besedníku) povídku *Sedláckovo vidění* s podtitulem *Pravdivá povídka z našeho kraje*. Vypráví se v ní o chalupníkově Jakubovi z vesnice nedaleko Opavy, který mladým lidem předčítal ze staré vzácné knihy; tu pak choval ve velké vážnosti jeho vzdělaný syn Toman, toužící psát takové knihy, jakou byla ona po otci zděděná. Jak se dovídáme v závěru prostého vyprávění, bylo tou knihou, která prý mnoho dobrého způsobila, „*Sedláckovo vidění*“. K tomuto titulu se potom pod čarou na str. 12 v redakční poznámce uvádí v pěti řádcích několik biografických údajů o autorovi „*Vidění*“ Valentinu Bernatu Jestřábském (tak!), jehož „*Sedláckovo vidění*“ vytištěno bylo v Opavě u Václava Šindlera r. 1720“. — Uvážíme-li, že povídka vyšla v prvních dvou číslech Opavského týdeníku 1876 (1. č. je z 31. prosince 1875, 2. č. z 8. ledna 1876), v závěru dokonce s novoročním blahopřáním, lze plně důvěřovat tomu, že autor znal „*Vidění*“ bez souvislosti s 1. svazkem Jirečkovy *Rukověti* z r. 1875, ostatně z „*Vidění*“ je na str. 4 citován celý odstavec textu o vítězství Přemysla Otakara II. nad

²⁰ JUNGSMANN, J.: *Historie literatury české*. 2. vyd. Praha 1849, s. 574 (v autorském seznamu, pro který Jungmann užil označení „Popis spisovatelů českých“) a s. 296 (tj. V, 759). — Některé spisy Jestřábského se u Jungmanna objevují bez uvedení autora jména, což je vysvětlitelné ze skromnosti a záměrné anonymity Jestřábského (viz dále).

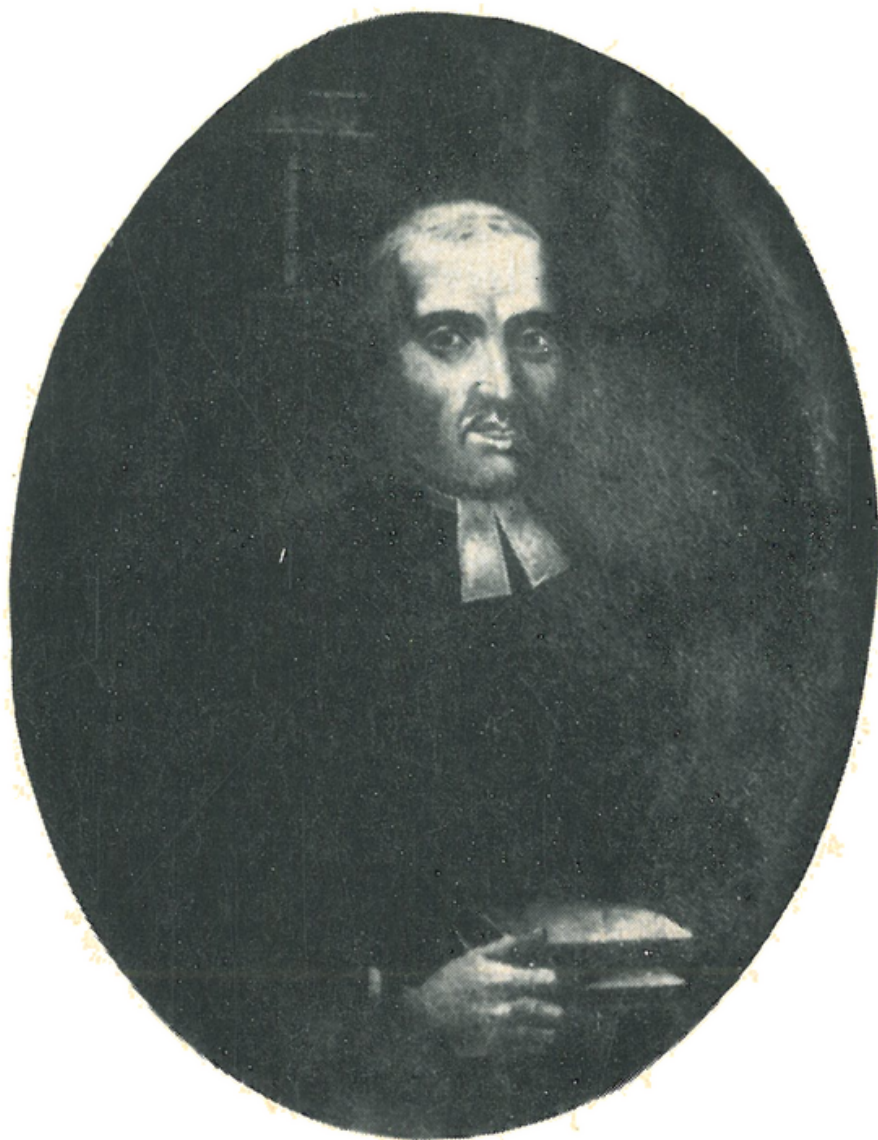
²¹ JIREČEK, J.: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*. 1. svazek. Praha 1875, s. 318.

²² VOLNÝ, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren. I. Olmützer Diöcese, II. Brünnener Diöcese*, Brünn 1855–1866.

²³ Zde jde o zřejmou chybu, protože traktát („knížka“) o andělech byl napsán česky a vyšel v Olomouci 1699.

²⁴ JIREČEK, J.: c. d., str. 318.

Uhry roku 1260.²⁵ Z vlastního poznání knihy vycházel ve své stručné poznámce také redaktor, tj. nominálně Jan Zacpal, fakticky Vincenc Prasek. Jeho určení roku vydání spisu na rok 1720 místo 1719 je pravděpodobně omyl, nelze však zcela vyloučit, že redaktor měl v ruce dotisk knihy s vrocením 1720, jehož žádný exemplář zatím neznáme.

Reprodukce dobového portrétu V. B. Jestřábského

²⁵ Srov. v mé edici „Vidění“, Uherský Brod 1973, na s. 86–87 a určení pramene (tj. Hájkovy kroniky) na s. 181. — Od své předlohy se Jarkovský odchýlil přidavkem slov „markrabí moravský“ ve větě „Přemysl král český a markrabí moravský proti Uhrům vojnu veda...“, což mělo své oprávnění z hlediska historického a svůj obranný smysl z hlediska současného.

Do situace, kdy se jménem Jestřábského byly spojovány toliko dva české spisy, přichází roku 1889 Jan V. Novák s prvním významným článkem o V. B. Jestřábském.²⁶ Podnět k jeho napsání byl celkem náhodný: Novák procházel seznam starších českých tisků v Olomouci (zřejmě v dnešní Státní vědecké knihovně) a při tom se mu dostalo do rukou „*Sedláčkovovo vidění*“, citované Jirečkem s odvoláním na Volného. Z první předmluvy k „*Vidění*“ Novák poznal, že Jestřábský je autorem řady českých spisů. Vypůjčil si je a ve svém článku podává především jejich obsahy, když předtím vypsal Jestřábského biografii (podle Volného a podle zmínek samotného Jestřábského) a charakterizoval jeho dva latinské kazatel-ské soubory. Další práce o Jestřábském čerpají do značné míry z výkladu Novákova. Platí to i pro článek Karla Eichlera, který vyšel pouhý rok po článku Novákově.²⁷ Eichlerovým východiskem byla Novákova přednáška proslovená roku 1888 na zasedání Matice české v Praze.²⁸ Do širšího literárního kontextu začlenil Jestřábského Vojtěch Martínek ve svých třech pracích.²⁹ Speciálního výrazného jevu literární tvorby Jestřábského — jeho vlastenectví — se týká stať Aug. Neumanna z r. 1935.³⁰ Jestřábský zůstal celkem stranou zájmu barokologického bádání z konce 30. a počátku 40. let i zájmu syntetických literárních dějin, v nichž o něm většinou čteme jen stručnou zmínku. Větší pozornost byla tomuto dlouho opomíjenému spisovateli věnována až na konci 60. a na počátku

²⁶ NOVÁK, J. V.: *O literární činnosti Valentina Bernarda Jestřábského*. ČČM (zde Časopis Musea Království českého), 1889, s. 373–386.

²⁷ EICHLER, K.: *Valentin Bernard Jestřábský, farář a spisovatel (1630–1719)*. Obzor (vydáváný v Brně) 1890, s. 129–133 a 146–148. — Eichler byl jedním z pokračovatelů Jestřábského v úřadě veverskobítýšského faráře a napsal také *Paměti panství veverského* (Brno 1891), kde Jestřábského připomíná na několika místech.

²⁸ Z této přednášky pak vznikl Novákův citovaný článek v ČČM 1889. — Myslím, že jsme se zde dotkli otázky, která má stále aktuální platnost: veřejně proslovená přednáška může být už tematicky objevná, nemluvě vůbec o obsahovém přínosu, který by měl být samozřejmý, a je proto věci badatelské etiky uvést takovou přednášku, pokud téžetematickou práci publikuje jiný badatel, zvláště když různě dlouhá časová frekvence odborných časopisů a jejich rozdílné výrobní lhůty mohou způsobit dřívější opublikování tématu, zpracovaného a předneseného už dříve jiným badatelem.

²⁹ MARTÍNEK, V.: *Literární život slezský*. M. Ostrava-Hrabůvka 1925, s. 8–9; též: *Rozmlouvání hospodáře s hostem*. Černá země, 4/1927–28, s. 281–283; též: *Zapomenutý Ostravan*. XXXIV. výroční zpráva českého státního gymnasia v Mor. Ostravě za školní rok 1930–31, s. 2–7.

³⁰ NEUMANN, A.: *Vlastenectví v promluvách faráře Val. Jestřábského (1630–1719)*. Věstník jednot duchovenstva, brněnské a olomoucké, roč. 28/1935, s. 240–247.

70. let v několika studiích³¹ a v edici jeho nejvýznamnějšího spisu *Vidění rozličné sedláčka sprostného*.³²

ŽIVOT JESTŘÁBSKÉHO

Život V. B. Jestřábského známe poměrně dobře, protože se o něm dochovalo hodně zpráv v církevněsprávních pramenech (i několik jeho vlastnoručních zápisů) a protože určité autobiografické formule se nacházejí i v jeho spisech. Narodil se roku 1630 v Moravské

Pohled na faru a kostel ve Veverské Bítýšce

Ostravě. Když mu zemřel otec (přesnou dobu neznáme), odešel studovat na jezuitské školy v Hradišti, tj. v dnešním Uherském Hradišti.³³ Ze svých učitelů připomíná Martina Lassota a Jiřího Kru-

³¹ Srov. moje studie uvedené v pozn. 19 a drobnou monografii *Barokní spisovatel Valentin Bernard Jestřábský*, Brno 1969, a dále TICHÁ, Z.: *K významu Jestřábského Vidění sedláčka*. Listy filologické, 1968, č. 2, s. 207–216.

³² K vydání připravil a úvod napsal M. Kopecký. Vyšlo nákladem Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě 1973.

³³ Přívlastku „Uherské“ se v domácích úředních dokladech před 19. sto-

gera (Crugeria). Ten na Jestřábského silně působil, především vlasteneckým cítěním balbínovského a pešinovského typu, později i svými spisy, zejména souborem legend *Sacri pulveres regni Bohemiae*. Potom Jestřábský studoval teologii v Olomouci a kněžské svěcení přijal v roce 1663. Jeho prvním kaplanským působištěm byly v l. 1663—1665 Loštice a poté byl další dva roky duchovním správcem ve Střelicích. Dne 18. března 1667 nastupuje na farářské místo do Veverské Bítýšky u Brna, kde působil déle než půlstoletí. Zemřel dne 26. prosince 1719 ve vysokém věku 89 let v Říčanech

Pamětní deska V. B. Jestřábskému na farní budově

těsně před svatoštěpánskými bohoslužbami, jež měl konat v tamním filiálním kostele, patřícím do veverskobítýšské farnosti. Pohřben byl ve farním kostele ve Veverské Bítýšce; původní latinský náhrobní nápis se nám sice nedochoval, ale známe opis tohoto epi-

letím neuzivá, viz HOSÁK, L. — ŠRÁMEK, R.: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha 1970, s. 296. Jezuitská kolej s gymnáziem (na níž z literárně činných jezuitů působil např. Felix Kadlinský, který zemřel v Hradišti r. 1675) zde byla v letech 1645 až 1773 (tj. do zrušení jezuitského řádu).

tafu hodnotícího vysoko život a působení Jestřábského.³⁴ I když epitafy tíhly k určitému stereotypu, přece některé vlastnosti zde zaznamenané vystihují pravděpodobně správně charakter Jestřábského, zvláště můžeme-li tyto vlastnosti vyčíst i z jiných pramenů, tj. byl jistě velmi pracovitý (o tom ostatně svědčí jeho rozsáhlý literární odkaz), obětavý, skromný, pohostinný, pečoval o chudé a nemocné atd. Byl to zřejmě lidový kněz, srostlý s venkovským prostředím a záměrně tvořící pro hospodářsky závislý lid. Příslušel k vlastenecké opozici proti pobělohorské germanizaci a bezohledné rekatolizaci, a proto mu právem byla odhalena dne 5. dubna 1970 ve Veverské Bítýšce pamětní deska u příležitosti nedlouho předtím uplynuvšího 250. výročí jeho úmrtí.³⁵

SPISY JESTŘÁBSKÉHO

Pokud můžeme soudit z dnes známého materiálu, vydával Jestřábský své spisy až v posledních dvou desetiletích svého dlouhého života, začal tedy s tištěným publikováním svých děl v době, kdy život většiny jeho vrstevníků byl už ukončen nebo kdy už na aktivní práci nestačili. Bohaté životní zkušenosti, získané dlouholetým pastoračním působením, a znalost rozsáhlé teologické, historické a jiné odborné literatury i literatury beletristické ho přivedly téměř sedmdesátiletého k rozhodnutí vydat první český spis — *Knížku pobožnou o svatých anjelích* (Olomouc 1699). Snad se k vydávání svých spisů rozhodl z podnětu někoho jiného, vždyť např. svá kázání neměl v úmyslu vydat tiskem.³⁶ Jako iniciátor by v úvahu přicházel některý z jeho církevních nadřízených nebo kolegů — víme aspoň, že ho k práci na souboru *Opus novum tripartitum* vybízeli František Xaverius Leffler, kanovník v Brně, a Kristián Jan Werner, farář v Komíně, Bystřci a Žebětíně u Brna, kteří mu asi byli nějak nápomocni při přípravě obou latinských kazatelských

³⁴ Srov. EICHLER, K.: Obzor 1890, s. 147.

³⁵ Při této slavnosti jsem promluvil o životě Jestřábského a o významu jeho díla z hlediska pokrokových tendencí pobělohorské literatury. Pamětní deska, obsahující text „Zde působil Valentin Bernard Jestřábský, kněz a barokní spisovatel, 1667–1719“, je umístěna po levé straně vchodu do nynější farní budovy, která stojí na místě fary z doby působení Jestřábského. Poznámávám ještě jednu zajímavost: v obrazárně dnešní fary se nachází také dobový portrét Jestřábského, jehož reprodukci zde přinášíme.

³⁶ Svěřuje se s tím svému čtenáři na začátku 1. části svého prvního souboru: *Opus tripartitum concionum moralium Tibi exhibeo, lector benevole. Scire tamen primum Te cupio, quod dum illud ex dispersis chartis in unum conscriberem volumen, nunquam mihi venerit in mentem, ut illud typis et luci publice committerem.*

souborů.³⁷ Po citované Knížce... o... anjelích z r. 1699 následovalo *Stellarium novum*, to jest Knížka pobožná o blahoslavené Panně Marii (Olomouc 1701), dále *Kazatel domácí* (Brno 1709), potom *Colloquium parthenium super canticum B. V. Mariae Magnificat*, to jest Rozmlouvání duchovní svatého Josefa s blahoslavenou Pannou Marií (Brno 1710), *Colloquium ss. senum super canticum s. Simeonis*, to jest Rozmlouvání duchovní svaté Anny prorokyně se s. Simeonem (Brno 1711), dále třídlílný homiletický soubor *Opus novum tripartitum concionum moralium* (= Nový třídlílný spis mravoučných kázání; Brno 1712), poté *Katechismus domácí pod titulem a způsobem Rozmlouvání hospodáře s hostem* (Olomouc 1715, znovu tamtéž posmrtně 1723), dále *Vidění rozličné sedláčka sprostného* (Opava nebo Olomouc patrně roku 1716,³⁸ podruhé v Opavě r. 1719) a konečně dvoudílný soubor kázání *Concionator extemporaneus* (= Improvizující kazatel; Ví-

³⁷ Na začátku 3. dílu svého spisu *Opus novum tripartitum* oba jmenované připomíná s celou jejich titulaturou a charakteristikou: Dominus Franciscus Xaverius Leffler, proto-notarius apostolicus, antea in Moravia parochus, postea decanus, inde in Moschoviam missionarius apostolicus et caesarius, vir emeritus: nunc insignis collegiatae ecclesiae ss. Petri et Pauli apostolorum Brunae canonicus regius. Et A. R., ac praecellens D. Christianus Joannes Werner, ss. theol. baccalaureus, parochus Kominensis, Bistercensis et Zebietinensis, vir gravis et mihi amicissimus.

³⁸ Otázka místa a roku tisku 1. vydání „*Vidění*“ není zcela jasná. Než jsem se začal zabývat „*Viděním*“, bylo známo pouze jedno vydání z r. 1719, vytištěné u Jana Šindlera v Opavě (srov. Knihopis č. 3.549). Určitou výjimku v odborné literatuře nacházíme v Součkově recenzi komeniologické literatury v Časopise Matice moravské 1912, s. 116, a to v tom smyslu, že „*Vidění*“ vyšlo „u Anny Alžběty Rosenburkové v Olomouci r. 1716“, a rok 1716 uvedl u „*Vidění*“ Stanislav Souček znovu ve studii *Komenského „Labyrint“ u nás a v cizině* (Archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského, sešit 7, 1924, s. 22). Protože Souček zůstal u pouhých zmínek bez odůvodnění, vypadala jeho formulace jako nedopatření. Avšak v průběhu svého studia Jestrábského jsem zjistil v Univerzitní knihovně v Brně tisk „*Vidění*“ (sign. St 1–355.540), který nebyl totožný s opavským tiskem z r. 1719. Bohužel tento exemplář nemá titulní list (a jiné tři listy), a tak jsem podle poměrně pečlivého opisu textu 1. vydání „*Vidění*“ v exempláři 2. dílu tzv. Svatováclavské bible z fondů ústřední knihovny brněnské filozofické fakulty usuzoval na rok 1710, který se v tomto rukopisném opise nachází. Přitom jsem nevylučoval ani eventualitu impresu s rokem 1716 s ohledem na to, že v Předmluvě k sedlákům uvádí Jestrábský mj. *Colloquium ss. senum...* vytištěné r. 1711 a *Katechismus domácí...* vytištěný dokonce r. 1715. Nepochybné z mého zkoumání zůstává, že „*Vidění*“ bylo vydáno dvakrát, že existuje unikátní (zatím) exemplář 1. vydání a že šlo o knihu velmi oblíbenou, jejíž čtenářský zájem si v krátké době vynutil dvě vydání. Bylo-li druhé vydání vytištěno s určitostí v Opavě, jeví se Opava pravděpodobnější pro tisk prvního vydání než Olomouc, která však také přichází v úvahu, protože v ní – a ovšem také v Brně – bylo vytištěno několik spisů Jestrábského. – Srov. o tom podrobněji v poznámkách k cit. edici „*Vidění*“ na s. 174.

18
OPUS
NOVUM TRIPARTITUM
CONCIONUM
MORALIUM.

IN FESTA DIEBUS ANNI
AD CAPTUM SIMPLICIS POPULI
AC COMMODATARUM.

Ex libris PARS I. *Parochia*
Regueriensis

COLLECTA
EX MULTIS APPROBATIS
AUTHORIBUS 1735

AB UNO
PAROCHORUM DIOECESIS
OLOMUCENSIS MORAVO-
OSTRAVIENSI

Scio Domine DEUS, quod probes corda, & simplicitatem diligas: Unde & ego in simplicitate cordis mei laetus obtuli universa hæc. 1. Paralip. 29.

Veni ad vos, non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Christi. 1. Corinth. 2.

Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute DEI. Ibid.

CUM LICENTIA SUPERIORUM.

BRUNNÆ,

Typis JOANNIS FRANCISCI SVOBODA.
ANNO M. DCC. XII.

deň — Brno 1717). Z uvedených míst tisku knih V. B. Jestřábského lze usuzovat na jeho spjatost s Moravou, což souvisí s jeho vypjatým moravským vlastenectvím.

Už názvy spisů Jestřábského naznačují, že v nich jde o problematiku věroučnou a mravoučnou. Při jejím vysvětlování používá Jestřábský kazatelských prostředků a několikrát využívá formy dialogu, která mu dovozovala navazovat ústrojně myšlenky a oživit výklad místy značně nezáživný. Do naší přítomnosti si přitažlivost uchovaly jednak pasáže zobrazující někdejší život lidu, jednak tzv. exempla.

V. B. Jestřábský: *Opus novum tripartitum* (Brno 1712) — viněta s bohyní Spravedlnosti na str. 853

Pasáže pozoruhodné z folkloristického a etnografického hlediska jsou vlastně kritikou lidových pověr, pramenících samozřejmě v daleké předkřesťanské minulosti, jako byly výroční obyčeje, hlavně štědrovečerní, jejichž prostřednictvím se venkovští lidé chtěli dozvědět svou budoucnost, jako byly různé zvyky a talismany pastýřů, jež měly ochraňovat jejich stáda, různá kouzla ha-daček a čarodějnic, která měla k něčemu napomoci (k manželství,

k navrácení zdraví, k zdárnému chovu dobytka apod.) nebo před něčím chránit (před krádežemi, nemocemi apod.). Jestřábský odsuzuje tyto pověry zejména u vzdělců, a proto např. v *Katechismu domácím* kritizuje jednoho kněze, který z kazatelny zakazoval lidem různé práce o tzv. suchých dnech, k čemuž Jestřábský podotýká: „Ale já se jemu nedivím, že tak hloupě a bezrozumně ohlásil, neb velmi málo študýroval, s pitím pak se velice zabýval.“³⁹ U Jestřábského podobně jako u některých jiných barokních moralistů se život lidu odráží nepřímo, formou odsudků jejich životních zvyklostí, avšak i to má pro nás svůj význam. Bylo by jistě záslužné sebrat tyto odsudky Jestřábského např. z jeho *Katechismu domácího* (a ovšem i z dalších spisů, přičemž by se ukázalo, že opakování motivů a stejná argumentace jsou charakteristické pro jeho spisovatelskou metodu), protože nepřímo zobrazují život vykořisťovaného lidu a jeho svéráznou životní filozofii, rozcházející se s oficiální ideologií katolickou.

Určitou výkladovou suchopárnost svých spisů snažil se Jestřábský zmírnit různými příklady, tzv. exemply, která měla ilustrovat kazatelův nebo vůbec autorův výklad, poučovat, povzbuzovat, ale i bavit čtenáře (původně ovšem posluchače). Exemplová složka je vůbec z celé jeho tvorby nejzajímavější a podle mého soudu by si Jestřábský zasluhoval v dnešní době knižní výbor exemplů, jež tvoří relativně samostatnou zábavnou a stále čtivou složku jeho tvorby.⁴⁰ Většina exemplů Jestřábského je ovšem nepůvodní, už od středověku se totiž pokládalo za samozřejmé používat různých souborů exemplů bez citací pramenů, a proto se na jejich tvůrce postupně zapomínalo, jejich duchovní majetek se stával obecným. Přitom se stíraly hranice mezi produkcí katolickou a protestantskou; jako příklad lze uvést dvě exempla z „*Vidění*“.

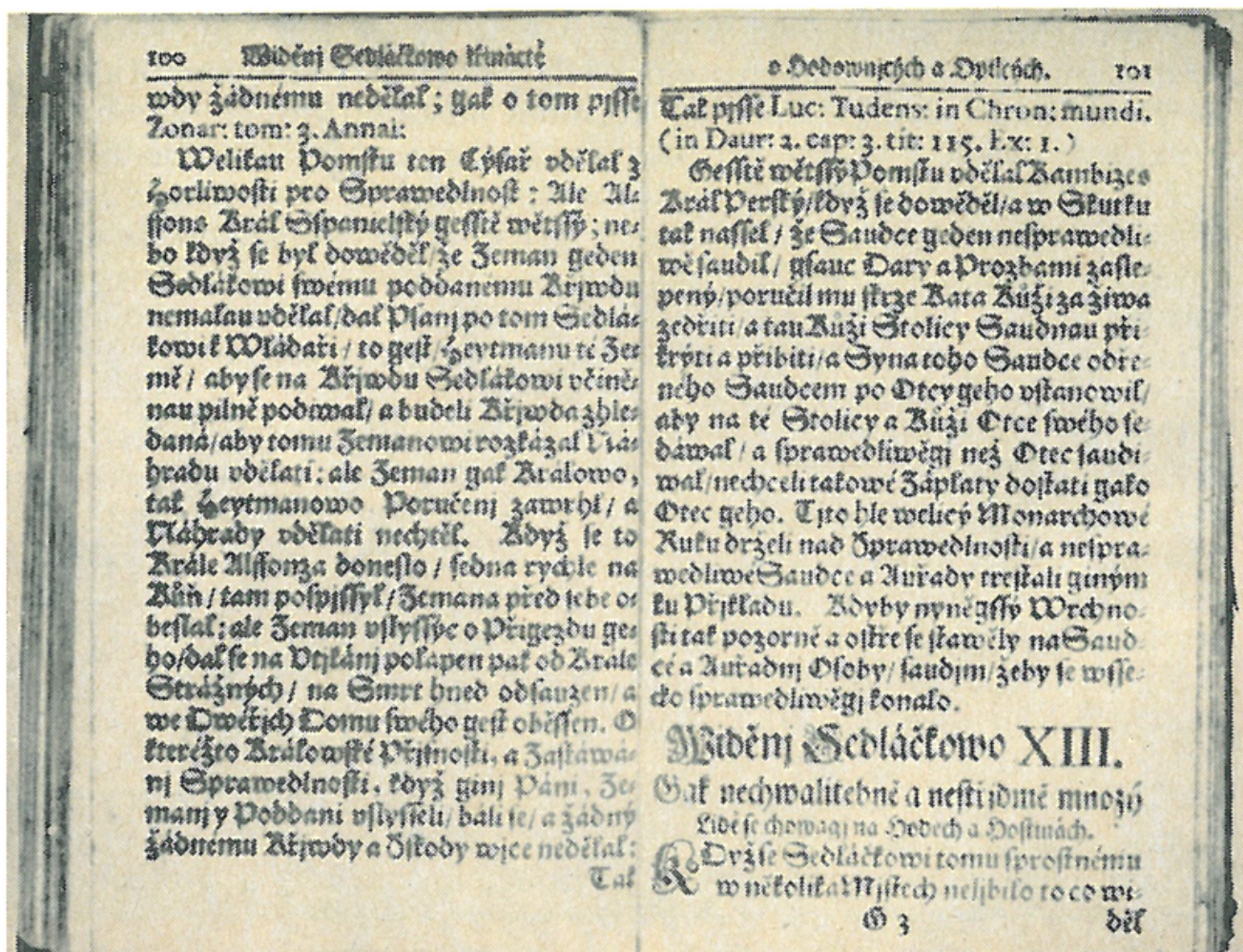
V městě Tarentu hnizdil se na domě jedné vdovy čáp. A když někdy z toho hnizda čápě ještě holé vypadlo a nohu zlámalo, vdova je uvazovala, a zhojivši potom přeč pustila. Druhého roku ten čáp zase přiletěl, a uzřevši tu vdovu, ana sedí před domem, spustil se k ní, a drahou perlu z hrdla svého na klín její vyvrhl. Potom ukázal jí a omakati dal nohu, aby poznala, že, jakožto vděčný host, hospodyně své za dobrodiní takový dar přinesl.⁴¹ [...] ⁴²

³⁹ Vyd. z r. 1723, s. 38.

⁴⁰ Takový výbor z tvorby čtyř slezských homiletiků (Martina Filadelfa Zámorského, Daniela Nitsche, Bohumíra Hynka Josefa Bilovského a Tomáše Xaveria Laštovky) vydalo před časem nakladatelství Profil, viz KOPECKÝ, M.: *Starší slezští kazatelé*. Ostrava 1970.

⁴¹ Viz v cit. edici z r. 1973 na s. 147. — V transkripci textu ponechávám (stejně jako v cit. edici) charakteristické rysy jazyka Jestřábského, který se od dnešního úzu liší především samohláskovou kvantitou (jejíž četné zvláštnosti mohou vyjadřovat rozkolísanou kvantitu nejen autorovu, ale také sazečovu). Text je však plně srozumitelný i dnešnímu čtenáři, i když na

Píše také Apion, vysoce učený muž, co se někdy v Římě přihodilo. Když na velkém placu měly hry a kratochvíle strojené býti, vpuštěno bylo do šraňku mnoho divokých a litých zvířat, mezi nimiž také i lvové byli, jimžto Římané obyčej měli dávat k roztrhání chlapy své a služebníky, kteříž pro nešlechetnosti své smrti zasloužili. Mezi těmi nebohými byl nějaký služebník, jménem Androd, ješto od pána svého utekl, ale zase polapen byl.

V. B. Jestrábský: Vidění rozličné sedláčka sprostného (1. vyd. snad z r. 1716) — text na str. 100–101

Toho když jeden ze lvův největší a nejhroznější uhlídal, nejprve se jako s podivením zastavil, potom poznenáhlu a tíse k němu šel, jako by ho znal, a vrtě ocasem jako domácí oulisný pes, jazykem svým lizal mu ruce a nohy, a nedal k němu jiné zvěři přistoupiti, ani mu uškoditi, jako by ho brániti chtěl. Čemuž se všechno množství lidu římského nad míru divilo, a císař sám rozkázal k sobě Androda povolati, a optati se, odkud by to přátelství mezi ním a lvem pošlo, a proč by mu to nejlitější zvíře odpustilo?

něho může rušivě působit vedle původní kvantity (hlavně v zájmenných tvarech) také zdánlivě nadbytečná interpunkce, jež vyjadřuje členění na výdechové celky.

⁴² Vynecháno je exemplum o čápoři projevivším svou vděčnost hospodáři, viz v cit. edici na s. 147.

Na to odpověděl Androd, a učinil zprávu o všem, jak se zběhlo. „Když jsem,“ prý, „od pána svého utekl, nemoha déle přísnosti jeho a ukrutného bití snášeti, obrátil jsem se na pouště, abych aspoň tam života svého ukrátil, a u veliké násilné horko vlezl jsem do jedné hluboké a skryté jeskyně, abych se v ni vychladil. Ale brzo po mně přišel tam lev, a uzřev mne, šel přímo ke mně, velmi pokorně podávajíc mi své nohy, v nich veliký špičatý trn vězel, jako by mne za pomoc žádal. Tu já vytrhl jsem ten trn z nohy jeho, a vytlačiv hnůj a nečistotu z rány, setřel jsem krev, a on položiv nohu na můj klín, ten celý den vedlé mne odpočíval. A tak zhojiv lva, bydlel jsem s ním v té jeskyni tři léta celá pořád, a s ním jednoho a téhož pokrmu jsem užíval. Nebo on cožkoliv zvěři lapal, z té mi co nejlepší kusy přinášel, a já nemaje ohně, na slunci jsem je sušil a jedl. Naposledy že se mi již stejskalo s tím divokým hovadským životem, ušel jsem z toho místa, když lev na lov odběhl, a odšed odtud za tři dni cesty, jat jsem od vojákův, a z Afriky k pánu mému přiveden do Říma. Kterýž mne ihned na smrt odsoudil, a lité zvěři k rozsápání dáti rozkázal. A protože nemám za jiné, než že to jest ten lev, kteréhož jsem já uzdravil, a on pamatuje na mé dobrodiní, nyní tuto vděčnost ke mně, jakožto k hostu a lékaři svému, prokázal.“ Na takovou zprávu jeho, a na žádost všeho lidu, Androd i s tím lvem svobodný jest propuštěn, a ten lev mu darován: kteréhož on na tenkém řemenu uvázaného po všem městě sebou vodil, a lidé potkávající ho, peníze mu dávali, říkajíce: „Tentož jest lev, hospodář člověka. A tentož jest člověk, lékař lva.“⁴³

Citovaná dvě exempla nacházíme také v *Postile evangelitské* od luterána Martina Filadelfa Zámorského, napsané v Opavě v době jeho osmiletého působení v kostele sv. Jiří.⁴⁴ Protože tato postila vyšla dříve než „*Vidění*“ (byla vydána před Bílou horou dokonce třikrát — r. 1592 bez uvedení místa tisku a r. 1602 v různých edicích v Drážďanech a v Lipsku), je pravděpodobné (neboť texty se značně shodují), že obě exempla převzal Jestřábský z postily Zámorského, i když nelze vyloučit, že oba čerpali ze stejného pramene. Vůbec nejčastěji používal Jestřábský ve svých spisech dvou souborů exemplů — *Flores exemplorum... sive Catechismus historicale* (= Květy exemplů... neboli Katechismus historický) od francouzského jezuita Antonia Dauroultia (Antoina d'Averoult, žil v letech 1553—1614) a *Magnum speculum exemplorum* (= Velké zrcadlo exemplů) od nizozemského jezuita Ioannesa Majora (1543—1608). Potřebnost a obliba obou spisů si vynutila jejich četná vydání.⁴⁵

⁴³ Viz v cit. edici na s. 147—149. Lexikální vysvětlivky: šraňk = ohrada; hnůj = hnis. V první větě se Jestřábský odvolává na Apióna, řeckého gramatika a historika první poloviny 1. století n. l., jehož rozsáhlé historické dílo se zachovalo zlomkovitě a nebylo jistě přímým pramenem Jestřábského.

⁴⁴ Srov. cit. knihu *Starší slezští kazatelé*, s. 40—41.

⁴⁵ Dauroultiův spis vyšel francouzsky pod titulem *Les Fleurs des Exemples...* roku 1603, 1606, 1608, 1616, 1626, 1627 atd., latinsky 1614, 1616, 1620, 1624, 1629, 1656, 1685, spis Majorův byl poprvé vytištěn r. 1603 a poté 1607, 1610, 1614, 1624, 1633, 1635, 1653, 1670, 1681, 1701, 1718 atd. Uvádím jen tisky do konce života V. B. Jestřábského. Blíže o obou souborech exemplů viz ve vysvětlivkách k cit. edici „*Vidění*“ na s. 176, o pramenné základně „*Vidění*“

Vedle rozsáhlé literatury cizí provenience znal Jestřábský též poměrně dobře soudobou i starší literaturu českého původu a také z ní ve svých spisech čerpal. Svědčí o tom především seznam v prvním jeho homiletickém souboru (*Opus novum tripartitum*), kde jsou uvedeny práce Bohuslava Balbína a Tomáše Pešiny z Čechorodu z literatury soudobé, a pokud jde o starší literaturu, většinou předbělohorskou, je zde zaznamenána *Kronika česká* Václava Hájka z Libočan, Dubraviova *Historia regni Bohemiae*, cestopisy Oldřicha Prefáta z Vlkanova, Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrů-

V. B. Jestřábský: *Katechismus domácí* (Olomouc 1723) — závěrečná viněta na str. 250

žic a Daniela Vettera, veleslavínský překlad Lauterbeckova spisu *Politia historica*, Kocínova česká verze Eusebiovy *Historie církevní*⁴⁶ i jeho překlad tzv. *Kroniky turecké* aj. Nezřídka dokazoval Jestřábský četbou, využíváním a ovšem už citací v seznamu litera-

jsem pojednal v článku *Prameny Vidění V. B. Jestřábského*. In: Na křižovatce umění. Brno 1973, s. 449—456.

⁴⁶ Jestřábský jistě znal i druhou církevní historii, vydanou r. 1594 Danielem Adamem z Veleslavína, tj. Cassiodorovu, ale uvádí pouze Eusebia, tj. Eusebia Pamphila (zemř. 340), biskupa v Caesarei v Palestině, který vypsál církevní historii do r. 324.

tury značnou toleranci, vždyť mu nemohlo u některých autorů ujít nekatolické smýšlení nebo dokonce protihabsburské přesvědčení, jako tomu bylo u Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic (účastníka druhého stavovského povstání, který byl popraven na Staroměstském náměstí r. 1621) nebo u exulanta Pavla Stránského ze Zap (jehož v Leydenu dvakrát vydaný spis *Respublica Bohemiae*, podávající obraz českého státu předbělohorského, Jestřábský také cituje). — Stručnější (jednostránkový) seznam pramenů obsahuje i druhý jeho homiletický soubor (*Concionator extemporaneus*), avšak tento seznam s názvem „Catalogus authorum, ex quibus hoc opus collectum est“ je zcela ortodoxní — na prvním místě je uveden „Deus, omnium illuminator et doctor“ a na dalších místech mj. Dubraviova *Historia*..., Tannerovo *Flagellum Christi*, Majoro *Speculum exemplorum*, Středovského *Sacra Moraviae historia* a jako poslední spis *Vita s. Francisci Xaverii*.

DVOJJAZYČNOST TVORBY JESTŘÁBSKÉHO

Hlubšího zamyšlení si zaslouží jeden závažný jev tvorby Jestřábského — její dvojjazyčnost. Obecně se dvojjazyčností čili bilingvismem rozumí koexistence a vzájemné ovlivňování dvou jazyků v příslušných oblastech komunikace jedné národní kultury. Tento jev můžeme u nás sledovat od 10. století do národního obrození, tj. po celou dobu vzájemných vztahů literatury české a latinské. V době pobělohorské se do popředí dostávají určité žánry, které větší či menší měrou sloužily vládnoucí protireformaci. Byly to zejména legendy a kázání. Legendistickou dvojjazyčnou produkci (tj. produkci v češtině a v latině) pěstují např. Albert Chanovský, Jiří Plachý-Ferus, Matěj Tanner aj.,⁴⁷ dvojjazyčnou homiletiku zase František Matouš Krum, Fabián Veselý, Ondřej František De Waldt (Devald), Antonín Jaromír Dvořák z Boru (ten dokonce vydával svá kázání nejen česky a latinsky, ale i německy) a mj. též V. B. Jestřábský.⁴⁸ Vedle toho se ovšem dvojjazyčnost projevuje v tvorbě historické (např. u Tomáše Pešiny z Čechorodu) a v rámci jednoho spisu v tvorbě filologické (např. v Rosově *Čechořečnosti*). Svéráznou makarónskou skladbu alegoricko-satirického zaměření napsal Jan Florian Hammerschmidt s názvem *Allegoria. Proteus felicitatis et miseriae čechicae*; ta se liší od starších makarónských skladeb značnou deformací češtiny v kontextu latinských hexa-

⁴⁷ Podrobněji o legendistice viz v úvodu k edici KALISTA, Z.: *Z legend českého baroka*. Olomouc 1934, s. 5–30.

⁴⁸ Srov. blíže KOPECKÝ, M.: *K české barokní homiletice*. In: *O barokní kultuře*, Brno 1968, s. 61–74.

metrů,⁴⁹ přesto však byla velmi oblíbená nejen ve své době, ale ještě i v době národního obrození.

Pokud jde o barokní bilingvistickou homiletiku, zdá se na první pohled, že by Jestřábský neměl být uváděn mezi dvojazyčnými homiletiky, vždyť dva své výše citované homiletické soubory napsal latinsky.⁵⁰ To je sice pravda, ale homiletikem zůstává Jestřábský i ve spisech českých, neboť v nich používá kazatelských prostředků, a navíc existují tematické a motivické shody i analogie mezi jeho spisy latinskými a českými. Z tohoto hlediska je třeba především poukázat na Jestřábského zálibu v dynamické metafoře se slovesným jádrem, v paradoxech a kontrastech (i v jiných tropech vyjadřujících napětí mezi protiklady), v řečnických otázkách a zvoláních i ve figurách založených na opakování slov a na zvukovém souznění konců slov nebo kratších pasáží v rámci větného celku, tedy v uměleckých prostředcích typických pro barokní kazatelství. Můj rozbor nejvýznamnějšího českého spisu Jestřábského — jeho „Vidění“⁵¹ — může zde z rozsahových důvodů nahradit argumentaci, že totiž v nekazatelských knihách (tj. v knihách na první pohled bez homiletického tvaru a merita) používal Jestřábský kazatelských prostředků a že určitých témat a motivů použil ve své tvorbě několikrát, což ovšem nebylo v té době ničím neobvyklým, a nemůže tedy být posuzováno nehistoricky jako pohodlné netvůrčí využívání vlastního i cizího duševního majetku. Účel zde světil prostředky, za účelné se pokládaly i návraty k osvědčeným námětům a motivům.

⁴⁹ Srov. např. tyto verše Hammerschmidtovy skladby:

Olim caeruleo blýskábat vertice plešus

Nudaque dřevěným šmatlábat střeвиčkem.

⁵⁰ Oba soubory jsou zajímavé i z hlediska vnějškového. Rozsahem vyniká *Opus*, mající tři foliové svazky o více než 2400 stranách (1. sv. 853 stran, 2. sv. 724, 3. sv. 835 stran, přičemž úvodní pasáže paginovány nejsou); *Concionator* má dva svazky kvartového formátu o více než 1200 paginovaných stranách (1. sv. 636, 2. sv. 574 stran). Větší typografická pozornost byla věnována *Opusu*: brněnský tiskař Jan František Svoboda uvedl jednotlivé díly (s vrocením 1712) působivým celostránkovým frontispisem od J. C. Laidiga, v jehož dolní části se nachází poměrně málo známá veduta Brna; 1. a 3. díl je ukončen jemnou vinětou s bohyní Spravedlnosti. V porovnání s *Opusem* se *Concionator*, vydaný ve Vídni a v Brně u Georga Lehmannna r. 1717, jeví jako tisk celkem běžný, jakoby vnějškově adekvátní významu druhého slova titulu, tj. *extemporaneus* = improvizující. To by odpovídalo pravděpodobnému záměru Jestřábského zařadit sem méně propracované doplňky souboru prvního, přičemž ovšem kompozičně usiloval o jiný typ homiletické příručky, než byla první. — Knihovědný a kulturněhistorický význam má i formulace o výdajích na první spis na začátku jeho 3. dílu: „*Typographus constat plus quam duo millia florenorum. Compactor supra mille florenos. Alia circa haec expensa ad sexaginta florenos.*“ Náklad obou spisů lze podle tehdejší praxe jen odhadnout, a to na 500 až 2000 exemplářů, event. i o něco více,

Mluví-li Jestřábský ve svém souboru *Opus novum tripartitum* v pasáži „Ad lectorem admonitio“ o osmnáctileté práci na svém díle,⁵² svědčí to především o jeho důkladné přípravě a rozhledu po literatuře, ale nepřímě i o promýšlení celé tvorby z hlediska homiletiky, o podřizování vši tvorby — tedy i nehomiletické — homiletickému východisku a cíli. Zároveň tato úvodní pasáž k latinskému spisu dosvědčuje české myšlení a působení autorovo. Připomíná zde totiž svůj moravský původ i kazatelskou činnost na vesnicích a v malých městech, určenou prostému lidu, k němuž nebylo třeba mluvit ciceronsky a liviovsky, čímž odůvodňuje i prostý a nezdobný sloh svého spisu.⁵³

V této pasáži je pregnantně vyjádřena představa Jestřábského o bilingvistu: čeština i latina mají prostým způsobem dávat mravní naučení, obojí slouží stejnému cíli, přičemž latina je prostředkem k české pastoraci. Prostředkem v tom smyslu, že latinská forma obou kazatelských souborů měla usnadnit nejdříve přijetí spisu u duchovní vrchnosti a posléze doporučení spisu onou vrchností kněžstvu, které potom mělo kázání tradovat v české podobě lidu. Lze tedy předpokládat tento koloběh: svá kázání Jestřábský nejdříve proslovil česky (svědčí o tom i česká přísloví v tištěné verzi), a protože to udělal v rámci své bohaté pastorace několikrát (zpravidla vždy v příslušný den církevního roku, i když s obsahovou variabilitou, neboť k určitým příležitostem se vztahuje několik kázání), ověřil si tím nosnost a účinnost svých kázání, poté je přeložil a vydal se schválením církevní vrchnosti v latinské verzi, která pak byla studijním materiálem a východiskem pro česká kázání různých kazatelů. Některé náměty a motivy se potom dostávají do literatury jak pololidové (kde byly přepracovávány tvarově, např. v jarmarečních tiscích), tak lidové (kde byly přepracovávány nejen tvarově, ale především ideově), a z těchto dvou oblastí se nejeden motiv vrací (ovšem v modifikované podobě) nazpět do literatury oficiální, vždyť kazatelé byli většinou s lidovým prostředím víceméně srostlí, lidovou kulturu znali a nezřídka jí i využí-

přičemž větší náklad je možno předpokládat u *Opusu*, vezmeme-li v úvahu oficiální souhlas s darováním knihy farám olomoucké diecéze.

⁵¹ Srov. úvod k cit. edici z r. 1973, s. 9–12.

⁵² Ut etiam constet omnibus labor et expensa in haec omnia tria concionum opera, ego annis octodecim cum iis laboravi.

⁵³ Cituji: Alterum monendum censui, ne ullus moveatur ex eo, quod hae conciones stylo simplici et minime ornato conscriptae sint... et ego Patrio sermone Moravico ad populum simplicem in pagis, et oppidis exiguis concionatus sum. Nec ergo hic mihi Tullianis Livianisque, sed divinae Scripturae, Patrum et ipsiusmet Ecclesiae loquendum verbis erat: nisi fumos vellem ac ventos (in foro minime suo) tibi venditare. — *Opus novum tripartitum*, I. díl, Ad lectorum admonitio.

†
CONCIONATOR
EXTEMPORANEUS Sm EE 36

DOCTRINA

Oblatus MORALIS *ad usum*

PER MODUM CONCIONUM

in omnes Dominicas & Festa totius Anni
distributa, & pro Captu simplicis Populi compendio,

Parochia una cum Exhortationibus Cachehisticis, Funebribus & Nuptia-
libus conscripta *Eccl. 36*

UNO PAROCHORUM DIOCESIS
OLOMUCENSIS MORAVO-OSTRAVIENSIS

S. Jacobi Divisa in quatuor Partes, *Eccl. 36*
Harum prima ab Adventu Domini usque ad Pascha.
Altera a Dominica prima post Pascha usque ad
Adventum Domini.

Tertia in Festa totius Anni, paucis extraordinariis
adjectis.

Quarta continet Funebres & Nuptiales exhorta-
tiones.

Cum Indice Thematicum, Locorum Sacra Scripturae

1717

memorabilium ornata

Cum permisso Superiorum.

VIENNAE ET BRUNAE

Prostat apud GEORGIIUM LEHMANNUM

Anno C. Domini M DCCXVII.

V. B. Jestřábský: Concionator extemporaneus (Videň-Brno 1717) — titulní list

vali. Ta byla také jedním z faktorů posouvajících u některých kazatelů, a to i u Jestrábského, homiletickou produkci z literatury odborné nebo věcné do literatury beletristické.

Postup od česky prosloveného kázání k jeho latinskému zapsání nebo vydání tiskem nebyl nijak v rozporu s barokní poetikou. Tak např. o několik desetiletí starší je určitá analogie v kazatelské činnosti hradištského (tj. uherskohradištského) děkana Bohumíra Václava Štyrcenwagera, který svá cyrilometodějská kázání proslovená česky na Velehradě v letech 1666 až 1672 vydal v latinském spise z r. 1675 s názvem *Discursus praedicabiles in honorem sanctorum Moraviae apostolorum Cyrilli et Methudii ac s. Bernardi*.⁵⁴

Latinskou formu kázání Jestrábského lze tedy především vysvětlit zřetelem k potřebám kazatelů. Nedomnívám se, že by Jestrábský užíval latiny proto, že by v ní viděl jazyk dávající mu větší možnosti k vyjádření tematiky než čeština. Latina obou homiletických souborů, i když to není latina prostá (za jakou ji sám Jestrábský prohlašoval), bez uměleckých hodnot, přece nevyjadřovala nic, nač by nestačila soudobá čeština, tedy důvod užití latiny byl taktický s ohledem na nezbytné „imprimatur“. Na tom nezmění nic fakt, že církevní souhlas k otištění získávaly v té době i spisy české, ale zpravidla je navíc neprovázelo takové doporučení duchovní vrchnosti, jakého se dostalo spisu Jestrábského. U *Opusu*... se to projevilo tím, že jeho exempláře byly se schválením církevní vrchnosti (biskupa) posílány zdarma na fary olomoucké diecéze, jak dosvědčují úvodní pasáže 3. dílu *Opusu*...⁵⁵ Ty jsou

⁵⁴ Srov. KOPECKÝ, M.: *Cyrilometodějská tradice v starší české literatuře*. In: *Magna Moravia*. Praha 1965, s. 579.

⁵⁵ Cituji: Ego minimus omnium et servus, Tripartiti huius Operis concionum moralium collector, Dioecesis Olomucensis parochus, notum facio, quod petierim humiliter et obtinuerim liberaliter ab eminentissimo domino, domino cardinali de Schrattenbach, Episcopo Olomucensi (Titulus), principe et domino meo clementissimo, licentiam, ut possem certis ecclesiis decanalibus et parochialibus residentialibus in alma Dioecesi Olomucensi donare haec singula Opera tria decenter compacta concionum moralium in perpetuum usum d. d. decanorum, parochorum et administratorum status ecclesiastici apostolici, etc. Reliqua petitionis puncta patent in suae eminentiae et reverendisimi ac venerabilis illius Consistorii Olomucensis Consensu, qui talis est.

Consensus

De mandato suae eminentiae Episcopi Olomucensis domini, domini nostri clementissimi, etc., episcopale Consistorium Olomucense, parochus Aichorno Biteschensi Valentino Bernardo Gestrzabsky, ut non modo Orationem suam dedicatorem (quam orthodoxae fidei et aliis bonis moribus nullatenus contrariam approbavimus) libris suis, Conciones morales latini idiomatis continentibus, inserere, verum etiam donationis clausulas, quae ut sequitur

pozoruhodné i proto, že autor hned na začátku slovem „collector“ skromně vyjadřuje, že se pokládá za pouhého sestavovatele knihy, ostatně s takovým hodnocením vlastní spisovatelské práce se u Jestřábského setkáváme i jinde. Dále je zajímavé, že v oficiálním souhlase („consensus“) Jestřábský („Gestrzabsky“) je jmenován, kdežto na titulním listě nikoli, tam je totiž skryt za označení „ab uno parochorum Dioecesis Olomucensis, Moravo-Ostraviensis“ (téměř stejná je formulace na titulním listě *Concionatoru*: „ab uno parocho Dioecesis Olomucensis, Moravo-Ostraviensi“; podobně i ve spisech českých, např. podle formulace na titulním listě „*Vidění*“ vzniklo dílo prací „jednoho faráře Dioecesis Olomucensis, moravo-ostravského“).⁵⁶

Za důležité považují, že církevní souhlas s darováním *Opusu*... farám nebyl chápán jako dar osobě (faráři), ale jako dar instituci (faře), z níž kniha neměla být odnášena, a měla tedy sloužit dlouhodobé potřebě. Zdá se, že jednotlivým farám olomoucké diecéze distribuoval svůj spis (v některých případech do poměrně vzdálených míst pěšky) sám jeho autor, jak by naznačovala rukopisná poznámka v exempláři brněnské univerzitní knihovny, sign. St 3-350.658: „Liber hic ab authore ipso donatus est parochiali ecclesiae Carnoviensis anno 1714 21. Januar. sub decanatu Godefridi Ignatii Langer, p. t. parochi et decani Carnoviensis.“ Jde tedy o exemplář darovaný krnovské faře, jak svým podpisem potvrdil tehdejší tamní děkan Langer.

Náš výklad o latinských homiletických souborech V. B. Jestřábského vyúsťuje ve zdůraznění zásadního charakteristického rysu jeho spisovatelského bilingvismu: latinsky psaná díla se zde nepovažují za díla vyššího řádu, neboť v podstatě stejná morální, věroúčná a sociální problematika je zpracovávána i česky. U Jestřábského padá dřívější — středověký a humanistický — rozdíl mezi

sonant: Ego minimus [...] nulli liceat illos abalienare, aut secum alio asportare...

Datum Olomucii in Curia episcopali die 15. maii anno 1713. — Na vysvětlenou poznamenávám, že vytečkované místo v závorce v poslední větě znamená převzetí výše uvedené formulace samotného Jestřábského (zde mírně rozšířené a upravené). Za datem, jímž náš citát končí, následují dva podpisy (Franciscus Julianus Comes Breda, Georgius H. de Maierswald) a po L. S. ještě „Daniel Drösner, assessor et notarius“.

⁵⁶ Taková formulace je sice v době baroka neobvyklá, ale není zcela výjimečná, jak svědčí např. dva spisy: *Lázeň z krve beránků*, „od jednoho z diecezi moravské faráře na světlo vydaná“ (Brno 1736) a *Královna církev*, „skrže jednoho kněze z Tovaryšstva Ježíšového, bejvalého misionaria biskupského v knížetství těšínském“ (Opava 1752). V obou případech jde o spisy vydané v tiskárnách, které tiskly i spisy Jestřábského (tj. tiskárna rodiny Svobodovy v Brně a rodiny Šindlerovy v Opavě), což by mohlo být určitým vodítkem při studiu tohoto typu anonymity v době baroka.

latinou jako jazykem vyjadřujícím vysokou tematiku a češtinou jako jazykem vhodným pro tematiku méně závažnou, mizí zde rozdíl v tradiční příznakovosti obou jazyků a v jejich vhodnosti pro tzv. vysoký nebo „posvátný“ styl na jedné straně a pro tzv. nízký nebo „obyčejný“ (dobovými termíny „sprostý“ nebo „sprostný“) styl na straně druhé. U Jestřábského ovšem zůstává rozdíl v určení knih: české pro lid (v latině neškolený), latinské pro inteligenci (zejména teologicky a filozoficky vzdělanou), která ovšem (nezávisle na intenci Jestřábského) četla i knihy české.

VZTAH JESTŘÁBSKÉHO K LIDU

V důsledku dosavadního bádání přestal být Jestřábský zapomenutým a rozpaky vzbuzujícím zjevem české literatury vládnoucí protireformace, ale to neznamena, že jej můžeme pokládat za spisovatele probádaného. Jeho rozsáhlý literární odkaz nabízí k řešení ještě množství problémů s nemalým dosahem obecným a teoretickým. Ony rozpaky badatelů si Jestřábský do určité míry způsobil sám svou skromností a autorskou zašifrovaností, neboť své spisy bez nároků na společenský ohlas nebo dokonce proslulost či slávu označoval formulací, z níž se zpravidla dalo vyčíst jen jeho kněžské povolání a ostravské rodiště. Z toho vyplývala paradoxní situace, že za národního obrození jsou sice tituly jeho spisů uváděny, ale jejich tvůrce zůstával neznám. Svou záměrnou anonymitou a nenáročností i zaměřením své české tvorby na prostý venkovský lid posouval své knihy z literatury oficiální, kam patřily tištěnou fixací a úředním schválením, do literatury pololidové. S touto většinou rukopisnou literaturou spojují Jestřábského sympatie k ujařmenému lidu, k jeho zápasu sociálnímu a národnímu. I když dokladů pro tuto tezi najdeme v jeho tvorbě řadu, přece pro průkaznost ocituji aspoň jedno delší místo z „Vidění“:

Viděl tam [tj. sedláček na určitém zámku, M. K.] pána nádherného, an se na poddané sápal, jim hrozil, a některé sám bil, aneb drábům bití poručil bez milosti: některé do pout a do vězení vsázel, pro dost malé provinění. Nebylo na tom dosti, měl k tomu ten pán oficiéry a vladaře velmi urputné na poddané, kteříž je zlými slovy, láním, proklínáním, bitím, na ně plváním, nohami kopáním trápili, a psův jim nadávali, a hůře jim nežli psům dělali: na jejich pláč a prozby nic nedbali. [...] „Ukazují takoví svou přísnost a ukrutnost nad poddanými nemírným bitím, proti patrnému přikázání božímu, které napsal Mojžíš v 5. knize v kapitole 25., kdež takto dí: Aby soudcové a vladaři, když by skutečně našli, po dobrém vyptávání, že někdo zhřešil, a trestání zasloužil, poručili bití tolik rány, jak bylo veliké provinění: však aby přes čtyřicet ran více nebylo: aby snad člověk příliš hrubě ubitý nemusel umřít před očima jejich. Ale títo mnohem více ran dávají poddaným než Pán Bůh povolil, a než člověk zasloužil. Ale abys ty, sedláčku sprostáčku, poznal, že staří tyraní zas povstávají, kteří Nerona císaře pro-